

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Ideje svobody v politické teorii: komparace konceptů

Vivienne Valentinová

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**IDEJE SVOBODY V POLITICKÉ TEORII:
KOMPARACE KONCEPTŮ**

Vivienne Valentinová

Vedoucí práce:

Mgr. Lenka Strnadová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Plzni dne 30. 4. 2018

.....

Vivienne Valentinová

Obsah

ÚVOD	2
1. ANALYTICKÁ ČÁST	5
1.1 Liberalismus	6
1.1.1 Svoboda	8
1.1.2 Rovnost	10
1.1.3 Spravedlnost.....	13
1.1.4 Autorita	15
1.2 Republikanismus	15
2. SHRUTÍ TEXTŮ CONSTANTA A BERLINA.....	19
2.1 Constantovo antické a moderní pojetí svobody.....	19
2.2 Berlin a Čtyři eseje o svobodě.....	26
2.2.1 Dva pojmy svobody	26
3. KOMPARAČNÍ ČÁST.....	31
3.1 Výzkumné otázky a předpoklady	31
3.2 Komparace konceptů a výklad definovaných pojmů	32
ZÁVĚR.....	40
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	42
RESUMÉ.....	45

ÚVOD

Slovo „svoboda“ je v současnosti velice nejasně interpretováno, a to nejen ze strany laické veřejnosti. V rámci politické teorie je možné setkat se s různými obdobími historie, v nichž koncepty svobody nabývaly odlišných interpretací a staly se předmětem intenzivních konceptuálních filozofických debat ohledně jejího významu. Porozumění konceptu svobody je důležité primárně proto, aby bylo možné provést výklad konkrétního politického systému jako celku, ale také pro výklad ukotvení politických stran a jejich ideové a programové příslušnosti v rámci politického spektra.

Téma jsem si zvolila především z toho důvodu, že je svoboda v západní kultuře často brána jako samozřejmost, která plyne nejen z občanských, ale i ze základních lidských práv. Většina občanů si však dokáže pod pojmem svobody představit diametrálně odlišné spektrum charakteristik. Vše završuje možnost politické příslušnosti k různým stranám, které stojí na odlišných ideových základnách a jejich program nebo sama definice pojmu svobody může společnost rozdělovat v jejich porozumění. Termín svoboda a jeho výklad se tak stává významným nástrojem politických ideologií i vedení politických bojů. Proto je téma pojetí svobody věčné, avšak v současné době není pojem svoboda často a jasně vymežován. Proto je důležité toto téma neustále otevírat a zkoumat, aby se kriticky z různých úhlů pohledu upozornilo na ideologické a mocenské účely a zájmy, které se mohou do užívání pojmu projektovat. To může teoreticky přispět k posílení symbolického významu svobody.

Cílem této práce je představení definice pojmu svoboda ze dvou úhlů pohledu, a to dle Isaiaha Berlina a Benjamina Constanta, a jejich vzájemná komparace. Oba tito autoři zastávají rozdílný názor na to, jakým způsobem pojem svoboda interpretovat. Jejich interpretace pojmu může být pojata jako základní či alespoň pomocná definice pro ideje liberalismu a republikanismu. Pro cíl této

práce je důležitá nejen komparace těchto dvou idejí, ale i dopady v rámci výše zmíněných myšlenkových základů, aby se tato komparace lépe uvedla do kontextu již zpracovaných náhledů na tuto problematiku. Komparace také zahrnuje ideje pozitivní a negativní svobody, které jsou obsaženy v antickém a moderním pojetí svobody. Aby však byla komparace efektivní a relevantní, je vhodné zodpovědět pomocné otázky, které práci dodají dimenzi kritické analýzy konceptů. Tyto otázky se týkají především dopadu konkrétního konceptu svobody na občana v demokracii, jeho vztahu se státem, stejně jako jeho soukromého i veřejného života. V rámci vytyčeného cíle komparace jsou také skrze pomocné otázky zmíněny pojmy, bez kterých by byl pojem svoboda jen obtížně definovatelný, a to: spravedlnost, zákonnost, demokracie a reprezentativnost, tolerance a individualismus nebo také politická práva. Jejich definice je důležitá především při aplikaci na jedince, ale také pro ujasnění představy o systému a hodnotách, ve kterých se jedinec pohybuje.

Práce je rozdělena na tři části. První část této práce je analytická a věnuje se historickému exkurzu do vývoje pojmu svoboda, který dává do kontextu s dalšími souvisejícími pojmy, jako je rovnost, autorita, spravedlnost atp. V této části je také definován prostor a historický kontext, který vedl k uvažování Benjamina Constanta a Isaiaha Berlina skrze představení liberálního a republikánského teoretického rámce. Druhá část popisuje a vykládá texty obou výše zmíněných autorů skrze hlavní myšlenky, které jsou v textu obsaženy. Třetí část obsahuje definice ideových bází obou autorů a jejich komparace, ale také kritické zhodnocení jak samotných definic, tak již provedeného porovnání. Tato část také obsahuje doplňující otázky, které napomáhají výkladu dopadu idejí na praktický život jednotlivce. Argumentace se odvíjí od Constantova dělení svobody na antickou a moderní, zatímco Berlinovo uvažování Constantovy myšlenky dále rozvíjí a dělí svobodu na pozitivní a negativní. V závěru jsou shrnuty a reflektovány výsledky práce, a to v teoretické rovině idejí, které jsou doplněny o výsledky komparace z pomocných výzkumných otázek.

V průběhu textu, a to jak v analytické části, tak v popisu textů, se již mohou objevit náznaky komparace, avšak samostatné komparaci je věnována dílčí kapitola ve třetí části.

Tato práce využívá jako primární literaturu texty Isaiaha Berlina, a to především knihu *Čtyři eseje o svobodě*, ale také dílo Benjamina Constanta *The Liberty of Ancients as Compared With That of Moderns*. Pro možnost porovnání a teoretického ukotvení je v práci v rámci historického vhledu užívána především kniha *Contemporary Political Philosophy: An Introduction* od Kymlicky a je obohacena o další zdroje, které se věnují definicím liberalismu, republikanismu a konzervatismu. Pro snazší definici a komparaci jsou užity další zdroje, jako například *Politická filozofie* od Adama Swifta, nebo knihy Přemysla Rosůlka a Lenky Strnadové *Politická filozofie: aktuální problémy*. Zajímavým doplněním tématu je také kniha *Paradoxy demokracie* od Michala Janaty. Pro dokreslení konkrétních definic liberalismu a republikanismu jsou užity další knižní zdroje jako například: *Liberalismus v kostce* od Doeringa, nebo pro přehled také kniha *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie* od Víta Hlouška a kol. V rámci historického exkurzu a částečných definic je obtížné vyhnout se dalším autorům, jako je Aristoteles, Locke, Hobbes apod. Těm však nebude věnováno tolik pozornosti jako Constantovi a Berlinovi, jelikož jejich texty jsou v této práci stěžejní pro komparaci. Práce je zpracovávána z pohledu idejí Isaiaha Berlina a jeho textu, a je tedy stěžejním ideovým základem proti pohledu Benjamina Constanta. Berlinův text je však také podroben konstruktivní kritice, stejně jako v případě Constantových idejí.

1. ANALYTICKÁ ČÁST

V této teoretické části jsou definovány dva hlavní myšlenkové proudy, a to liberalismus a republikanismus. Aby mohl být definován pojem svoboda, musíme znát také definice dalších pojmů, které se svobodou úzce souvisí, a to: rovnost, spravedlnost, demokracie či autorita. Každý myšlenkový proud dává termínům různou důležitost a jejich definice se odvíjí od jednotlivých teoretických základů, které se často velmi liší, a proto je pro tuto práci důležité určení jejich obecné definice. Všechny tyto výše zmíněné definice pojmů jsou souhrnně řazeny pod liberalismus, protože s nimi často operuje méně rigidně než republikanismus. Důležité také je, co tyto pojmy pro zmíněné myšlenkové proudy znamenají a jak zapadají do myšlenkových hodnot, jelikož jejich důkladný popis je klíčový pro analýzu myšlenkových základů a následnou komparaci všech prvků.

Pro konkretizaci je důležité zmínit, že se jedná o komparaci diachronních konceptů, tedy konceptů, které nejsou časově paralelní, ale objevují se v různých časových obdobích skrze historii. Proto je důležité časové, stejně jako tematické vymezení. Časové vymezení určuje počátek u Aristotela, tedy přibližně ve 4. století př. n. l, avšak v jeho textech se dostáváme například k myšlenkám Sokratovým nebo okrajově také k Platónovi, a sahá tedy i do 5. století př. n. l. Vše poté zakončuje Berlin a jeho koncepty svobody, což implikuje konec 20. století. Pokud se přiblížíme k tematickému vymezení, v práci je užito idejí těch autorů, kteří skrze staletí psali o státu nebo jeho formování, o vztahu jedince s autoritou, o formování přirozených práv, lidských práv, o společenské hierarchii či jejím uspořádání. Užité jsou také myšlenky autorů, kteří psali o politické vědě, o formování politických myšlenkových proudů a o hodnotách společnosti, blízkých tématu této práce. Autoři jsou především významnými osobnostmi, které se zasadily o větší příspěvek politické vědě.

1.1 Liberalismus

Definice liberalismu je velice obtížná, jelikož existuje velké množství autorů hlásících se k tomuto myšlenkovému proudu, nebo jejichž myšlenky lze klasifikovat jako liberální, přičemž ještě pomíjíme jejich původ v různých časových obdobích.¹ Jestli však liberální myšlenky něco spojuje, je to jistý odpor k autoritě a vládě, která není odsouhlasena lidem, kterému je vládnuto.²

Klasický liberalismus má tendence vždy obsahovat základy idejí negativní svobody, tedy „svobody od něčeho“, a je to patrné např. v pojetí jedince na trhu v rámci tohoto pravicového liberálního směru. Klasický liberalismus zastává ideu, že stát by měl být pouze „nočním hlídačem“, který má nechat jednotlivci naprostou svobodu od nařízení státu a jeho paternalismu.³ Obecně se tak vymezuje vůči autoritě a jejímu vlivu v různých aspektech a jeho potencionálních funkcích.⁴ Jsou zde ale liberální ideje, které se do určité míry staví za rovnost a spravedlnost, a to především v kontextu péče o jednotlivce.⁵ Péče je většinou dosažena a dále definována schopností jednotlivce svobodně se projevit. Tolerance je tomuto myšlenkovému proudu vlastní, a to především ve chvíli, kdy se diskutuje o zlepšování státního zřízení, ale také zlepšení samotné argumentace a dialogu mezi jednotlivci.⁶ Důležitý je také koncept spravedlnosti, na kterou se náhled v rámci liberálních podproudů tříští. Tato roztříštěnost je podrobněji popsána níže v definici tohoto pojmu, avšak spočívá v náhledu, který může trh vnímat z pozice levicových liberálů. Ti vyznávají přerozdělování a rovný přístup k příležitostem v rámci trhu. V nerovnosti v přístupu k příležitostem na trhu tak mohou pravicový pohled na trh vnímat jako nespravedlivý.⁷

¹ Janata 2017: 65.

² Sullivan 2004: 2.

³ Smith 2001: passim; Hloušek 2007: 61.

⁴ Janata 2017: 65-66.

⁵ Hloušek 2007: 99.

⁶ Meriquoir 1991: 258-259.

⁷ Rosůlek 2007: 129-130.

Liberalismus jako směr se v pojetí, v jakém jej známe dnes, prvně objevuje v roce 1812 a vyvíjí se v 19. století jako reakce na absolutismus, církev a její zvyklosti, avšak jeho formování můžeme zaznamenat již dvě století před tím.⁸ Pojí se s vývojem kapitalismu. Raný liberalismus se od toho moderního liší především v názorech na funkce státu a jeho pravomoci a povinnosti vůči individuu, a to především v jeho důležitosti.⁹ V rámci liberalismu může být pozorován vliv osvícenství, které v tomto relativně širokém politickém myšlení ukotvilo univerzálnost. To však může být často problematické vzhledem k širokým definicím a aplikaci nejen v rámci užívání samotných pojmů.¹⁰

Okruh liberálních myšlenek ale jasně stojí na individualismu a atomismu, tedy na systému jednotlivce jako samostatné jednotky jak v sociální, tak především v ekonomické sféře.¹¹ Vzhledem k těmto základním kamenům liberalismu se také objevuje myšlenka meritokracie¹² jako ideálu vládnutí. Liberalismus ze své podstaty také podporuje vyváženou společnost, která stojí na vzájemném respektu atomizovaných subjektů. Stojí tedy na jakési liberální ctnosti „žít a nechat žít“.¹³ Stát by ale také měl být jakýmsi nestranným pozorovatelem. Liberalismus tedy připouští stát a jeho funkci pro společnost, v liberálních proudech se však odlišují názory ohledně rozsahu kompetencí a jeho pravomocí. Vzhledem k funkcím státu je taktéž důležitá společenská smlouva, která určuje, z jakého prvotního důvodu se jedinci shodli na spolupráci a toleranci a povznesli se z přirozeného stavu. A protože je společenská smlouva důležitá pro určení, jakým způsobem mezi sebou budou jedinci jednat a projevovat si respekt, jsou tato pravidla následně ustavena v ústavě či dalších zákonech.

⁸ Hloušek 2007: 58.

⁹ Hloušek 2007: 99.

¹⁰ Rosůlek 2007: 129-130.

¹¹ Janata 2017: 65-68.

¹² Lze definovat jako vláda schopných.

¹³ Macedo 1990: 257.

Ekonomický liberalismus charakterizuje politika laissez-faire, tedy princip volného trhu, do kterého stát zasahuje pouze minimálně, a nechá tak co nejlépe pracovat neviditelnou ruku trhu. Objevuje se i kritika keynesiánství¹⁴ a právě přílišného zasahování státu do trhu v podobě autorů klasického liberalismu, jako je Adam Smith¹⁵ nebo F. A. Hayek, který Smithovy myšlenky dále rozvíjí a s Keynesem si často vyměňují názory.¹⁶

Klasický liberalismus stojí na egoistickém smýšlení a základem je idea negativní svobody a státu jako něčeho, co reprezentuje nutné zlo. Zlom nastává koncem 19. století, kdy se T. H. Green ve svých spisech vyjadřuje proti klasickému liberalismu a nabízí pohled na člověka jako na jedince, který dokáže sympatizovat s ostatními a nežene se pouze za ziskem.¹⁷ Zde se již mluví o prvopočátečních myšlenkách svobody pozitivní¹⁸ a o možnostech a naplnění potenciálu jednotlivce.

Moderní liberalismus oproti klasickému zase stojí na idejích nejen individualismu, ale také na „svobodě k“ něčemu. Stát moderního liberalismu také pomáhá řídit ekonomiku. Moderní liberalismus v sobě dále obsahuje již výše zmíněné prvky levicového, sociálního liberalismu.¹⁹ Sociální liberalismus je více rozveden v dílčí podkapitole s názvem rovnost.

1.1.1 Svoboda

Pojem svobody je pro účely této práce uchopen optikou eticko-politickou, jelikož je to velice obsáhlý pojem, a proto je důležité na něj nahlížet z perspektivy konkrétní humanitní vědy. U liberalismu je definice této perspektivy opět problematická, avšak lze zde najít určité průsečíky skrze podproudy. Svoboda dle obecného liberálního pojetí je schopnost a akt sebevlastnění, které se promítá

¹⁴ Myšlenka smíšených trhů, které jsou udržovány státními pobídkami a stimuly.

¹⁵ Smith A. (2001). *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* (Praha: Liberální Institut).

¹⁶ F. A. Hayek (1972). *Cesta do otroctví* (Chicago: University of Chicago).

¹⁷ Janata 2017: 64-66.

¹⁸ Ačkoliv byla takto definována až později Isaiahem Berlinem.

¹⁹ Boaz 2002: 51-52.

nejen do společenského uspořádání, ale také do občanských práv a do možnosti operovat na trhu.²⁰

Pokud se ale podíváme na odlišné pojetí svobody dle Aristotela, často se zmiňuje o svobodě v souvislosti s občanskými právy, ale také poukazuje na svobodu jako na vyváženost ctností a schopností jednotlivce, která mu umožňuje participovat na společenském dění, a tedy i provádět jistou formu participace na politice.²¹ Tento diskurz je vlastní i republikánskému myšlenkovému proudu.²²

Liberalismus se na svobodu dívá z odlišné perspektivy, která vychází ze svobody jednotlivce, o které pojednává již John Locke, který se opírá o jedincovo svobodné rozhodnutí být součástí společnosti. Tuto ideu dále rozvíjí například John Stuart Mill, který vidí svobodu v co největším počtu jedinců, kteří jsou suverénní a propůjčují svou suverenitu státu.²³ Oba tyto autoři své teorie dále rozvíjejí a doplňují je o přirozená práva²⁴ a základní lidská práva.²⁵

Pokud by se tato výše popsaná pojetí měla syntetizovat v rámci liberálního politologického diskurzu, dala by se svoboda definovat jako akt sebevlastnění jedince, který mu dovoluje rozhodovat se v určitých polích jeho možné působnosti, a to v poli ekonomickém, sociálním či politickém. Zasahuje a jedná v těchto polích skrze svá přirozená práva, která mu jsou garantována určitou autoritou.²⁶ Do tohoto souhrnu však kromě práv patří také povinnosti, a to například odpovědnost za vlastní činy, včetně aktu porušení zákona. To ve výsledku znamená nenarušovat svobodu jiného jedince, nebo ji narušovat co nejméně.

²⁰ Gray 1999: 73.

²¹ Aristoteles 1998: passim.

²² Hloušek 2007: 93, 100.

²³ Rosůlek 2007: 127.

²⁴ Ta rozvíjí Locke, který je teoretikem společenské smlouvy.

²⁵ Rosůlek 2007: 128.

²⁶ Autoritou není zamýšlen pouze stát, ale může se jednat i o autoritu přirozenoprávní atp.

1.1.2 Rovnost

Pojem rovnost, který je často mylně na první pohled spojován pouze s rovnostářstvím a levicovými ideologiemi, je další důležitý pojem, který doplňuje koncept svobody. Otázkou ale je, v čem konkrétně si mají být jedinci rovni a v jaké oblasti? Rovni si jednotlivci mohou být ve více oblastech, a to například před právem, v tržním prostředí, v rovnosti příležitostí atp.²⁷ Jaký koncept rovnosti však preferují liberalismus a republikanismus a jak tyto definice zapadají do vymezení svobody?

V rámci vývojové linie liberálního myšlenkového proudu je v historii patrná tenze vyváženosti rovnosti a svobody.²⁸ Tato tenze má v politice často levopravou konotaci. O výše zmíněných levicových proudech se předpokládá, že budou více pracovat se sociálními tématy, a proto i s rovností, zatímco pravicové proudy budou více pracovat s pojmem svobody. Často se tak zdá, že se jedná o dvě strany, které lze jen těžko sloučit, a proto stojí proti sobě. Liberalismus a jeho podproudy však zahrnují obojí, jak svobodu, tak rovnost. Liší se pouze vyváženost a důležitost těchto pojmů v pojetí různých liberálních podproudů.²⁹

Jde zde proto spíše o spor o svobodu jako takovou. Jakékoli liberální pojetí rovnosti je součástí svobody, nikoli jejím protikladem. Otázkou je, jaká rovnost? Pouze rovnost před právem? Nebo také rovnost tržních příležitostí? Základem liberálního pojetí rovnosti, pomineme-li liberalismus sociální, který byl popsán výše, je pouze rovnost před zákonem, nebo v ekonomické sféře předpoklad rovnosti v možnosti přístupu k trhu.³⁰ Pokud se ale chceme podívat na prvopočátek rovnosti, ze které vychází současný liberalismus v kontextu k republikanismu a jakým způsobem oba tyto proudy pojmají zákony, stejně jako společnost

²⁷ Kymlicka 2002: 1-2.

²⁸ Rosůlek 2007: 130.

²⁹ Kymlicka 2002: 1.; Rosůlek 2007: 130.

³⁰ Swift 2001: 99-100.

a její pravidla, a na základě toho definují rovnost jednotlivců, musíme se podívat na teoretiky společenské smlouvy, ze kterých tyto směry kromě jiného vychází. John Locke, Thomas Hobbes a Jean Jacques Rousseau.

Teoretikem, ze kterého vycházejí další teoretikové republikanismu, je Hobbes³¹, který ukazuje ve svém textu *Leviathan*, jakým způsobem vypadá přirozený stav. Hobbes v přirozeném stavu popisuje jednotlivce, kteří jsou a priori špatní a jejich jediným cílem je vzájemná válka o přežití, proto jsou v trvalém boji o holý život. Tento stav mění společenská smlouva, ve které jedinci upustí od usilování o život druhého výměnou za bezpečí a možnost seberozvíjení. Zákony jsou tak garantem bezpečí každého jednotlivce a stát je tu proto, aby za jejich porušení vymáhal postih. Stejně tak je státu přidána velká důležitost v jeho rozdělení na různé aparáty s konkrétními účely. Jeho důležitost mu je přidávána jak v péči o státní fungování, tak o fungování vztahu státu a jedince, který je ho součástí. Hobbes vidí ideální státní zřízení v absolutní monarchii.

Locke je naopak autor, který je vlastní velkému množství liberálních teoretiků. Vychází totiž ze způsobu vymezování zákonů, které přesně vymezují svobodu jedince, určují jeho pole působnosti a garantují soukromé vlastnictví.³² Locke věří, že člověk není od podstaty zlý. Zlý však být dokáže. Proto Locke vidí důležitost ve vládnutí a vytvoření státu. Pokud by se jedinci neshodli skrze společenskou smlouvu na společném soužití a vývoji, byli by o samotě ohroženi těmi, kteří by je chtěli například zotročit a zničit tak jejich úsilí o vývoj. Důvodem vzniku společenské smlouvy není dle Locka pouze vymezení hranice svobody druhého a vláda liberální hierarchie státu. Je to také stanovení, jaké jsou vůbec jedincovy aktivní možnosti v užívání svých svobod. Locke vidí na rozdíl

³¹ Hobbes T. (2009). *Leviathan* (Praha: Oikoymenth).

³² Locke J. (1992). *Druhé pojednání o vládě* (Praha: Svoboda).

od Hobbesa potenciál ve vývoji jednotlivce skrze jasně dané, právně určené mantinely svobody a ochranu soukromého vlastnictví.

Za zmínění stojí ještě jeden teoretik společenské smlouvy. Jean Jacques Rousseau je autor, z jehož textů částečně čerpají oba myšlenkové proudy. Jeho společenská smlouva³³ kromě bezpečnosti a směru státu k demokratické formě udává ještě další důležitý bod, a to obecnou vůli. Na obecné vůli se skrze smlouvu jedinci shodnou a snaží se společně dosáhnout vyššího cíle pro dobro všech. Tyto ideje nastiňují jistou formu kolektivismu. Dle Rousseaua také přechod z divocha na člena společnosti poukazuje na závazání se ke smlouvě pro větší dobro všech a vzájemnou spolupráci.

Podíváme-li se na Hobbesova Leviathana, můžeme vidět rysy silného postavení státu, možnost monarchie jako státního zřízení, vymáhání státního pořádku v případě porušení zákona, a protože je jedinec ohrožen ostatními, stát také zajišťuje jeho bezpečí. Rovnost můžeme v tomto případě definovat především jako rovnost před autoritou a politickou rovnost v hlasování. To vše koreluje s republikánskými idejemi, které jsou podrobněji popsány níže v další podkapitole.

Když shrneme také Lockův náhled na společenskou smlouvu a na jakých základech stojí, často se ocitáme v liberálních myšlenkách, a to již ve výše zmíněné zákonnosti a ochraně soukromého vlastnictví, stejně jako v obecně dobrovolném vstupu do společenské smlouvy. V tomto případě je rovnost postavena na stejných lidských právech, rovnosti před zákonem a možnosti něco vlastnit. I myšlenky liberalismu jsou podrobněji shrnuty v další kapitole, avšak díky zmíněným společenským smlouvám jsou nastíněny základní kameny obou směrů.

³³ Rousseau J. J. (1978). *Rozpravy* (Praha: Svoboda).

Rovnost ale není spojená pouze s tenzí svobody, je také spojena se spravedlností. Definice spravedlnosti často určuje poměr svobody a rovnosti v systému. Proto pomáhá tyto dva termíny definovat stejně, jako formuje výslednou podobu zákonů a soudní moc ve státě.³⁴ Proto je spravedlnost podrobněji popsána v následující podkapitole.

1.1.3 Spravedlnost

Pojem spravedlnost byl poprvé hlouběji zpracován v Platónově díle *Ústava* v knize druhé, kde je Sokratem v dialozích popsána spravedlnost ve větším měřítku, a to v rámci obce.³⁵ Platón operuje s distributivní spravedlností „každému, co jeho jest“, která je jednou z možností vyjádření spravedlnosti a pro antiku je obzvláště typická.³⁶ Pod tímto pojmem se však může vyskytovat mnoho dalších definic. Jaká je obecná definice spravedlnosti? A nesouvisí různé druhy spravedlnosti mezi sebou či nejsou na sobě závislé? A jak souvisí spravedlnost s rovností a svobodou?

Aristoteles spravedlnost dále dělí na různé podkategorie. Vidí spravedlnost jako jednu z nejdůležitějších ctností.³⁷ Vyjadřuje se o ní jako o ctnostné, a pokud je prováděna dobře, také jako o krásné a v konečném důsledku v podstatě slastné.³⁸ Aristoteles definuje pojem nápravná spravedlnost a pojímá jej spíše jako férovost. Spravedlivé je to z hlediska přiměřeného trestu za provinění, a to také díky soudům, které se starají o férový proces.³⁹ Jedná se tedy o spravedlnost navázanou na zákony, jejich dodržování v rámci společnosti a následnou rovnost jedince před zákonem zajištěnou spravedlivým soudem. Spravedlnost tak může být vnímána jako proces, ve kterém se skrze vnímání osobní morální odpovědnosti

³⁴ Janata 2017: 154-155.

³⁵ Platón 1993: 38-70.

³⁶ Váně 2007: 140.

³⁷ Aristoteles 1996: 14-15.

³⁸ Aristoteles 1996: 15.

³⁹ Aristoteles 1996: 106-126.

odrážejí morální hodnoty, které se poté promítají v celé společnosti a státu.⁴⁰ Stát je však jedinou autoritou, která může spravedlnost právně vymáhat. Navíc udává jistý morální standard a závazek pro jednotlivce k dodržení.⁴¹ V praxi také jedinec může napomáhat kontrole dodržování tohoto standardu u ostatních a snažit se předcházet nemorálním činům. Může tak činit jako součást represivních složek státu⁴², ale také jako občan skrze šíření morálních hodnot.⁴³

Spravedlnost je také výrazně signifikantní v rámci politické sféry, a to například u voleb do státních orgánů. Aby byl jedincův hlas spravedlivý, měl by mít přesně určenou svou váhu. Ta by měla být za hlas každého občana stejná a měla by být přesně určena v rámci státních zákonů a pravidel. Spravedlnost se může objevit v rámci určování podmínek možnosti jak aktivního, tak i pasivního volebního práva. V těchto podmínkách se mohou objevit restriktce, které mohou někomu stranit a zvýhodňovat jej. Příkladem může být majetkový census.⁴⁴

Jiný náhled na spravedlnost může umožňovat sociální kontext. Tedy rozdíly mezi dvěma jedinci, množstvím kolik toho vlastní, co vlastní a zdali je to spravedlivé. Stejně jako je otázkou, zda by neměly instituce a stát zasahovat do nespravedlností v případě velkého rozdílu jednotlivců? Zde se již dostáváme k sociální rovnosti, která slouží jako nedosažitelný ideál. Spravedlnost určuje bytí jedince, stejně jako mu dává životní smysl a ten poté nabývá i stát.⁴⁵ Rovnost je tedy součástí teorií spravedlnosti, avšak je jen velmi těžké určit spravedlnost, pokud ji nezasadíme do konkrétního kontextu.⁴⁶

⁴⁰ Swift 2001: 21.

⁴¹ Swift 2001: 22.

⁴² Např. jako zaměstnanec policejních složek.

⁴³ Swift 2001: 23.

⁴⁴ Říchová 2012: 131-144.

⁴⁵ Váně 2007: 131.

⁴⁶ Váně 2007: 134.

1.1.4 Autorita

Autoritou v politickém kontextu míníme vždy autoritu formální, která dává suverénovi jistou moc na ohraničeném prostoru státu. Autoritu však jinak definuje liberální a republikánský směr. Proto jsou v této podkapitole vyloženy oba tyto přístupy. Výklad také počítá alespoň s nějakou formou demokratického zřízení a vyváženou společností.

Liberální směr vidí autoritu jako suverénní moc, která vychází z přirozeného respektu a společenského řádu, který je definovaný vztahem nadřízeného k podřízenému. Je přikládán velký důraz egoistickému pohledu na svobodu, a proto také na jisté smluvní závazání pravidel a zákonů, implementovaných do společnosti.⁴⁷

Republikánská tradice na autoritu pohlíží podobně, avšak přikládá větší důraz negativnímu aspektu psychologického egoismu na základě Hobbesových idejí, které následně vedou k silné centrální vládě. To je ale dnes již starou myšlenkou a současní republikáni ji pomalu opouštějí. Přibližují se myšlenkám klasického liberalismu, a to především autoritě trhu a politice laissez-faire. Zastánci republikanismu obecně dají na státní suverenitu, avšak nedávají takový důraz na etiku a morálku, kterou stát do společnosti vnáší. Pokud pro ně má něco hodnotu, je to podpora snášenlivosti jednotlivců. I tak ale stále žádají nové přezkoumání starých „morálních vyhlášení“.⁴⁸

1.2 Republikanismus

Republikanismus je myšlenkovým směrem, který se dělí na dvě tradice vzniku. Jedná se o Aristotelovskou a moderní tradici.⁴⁹ Jak je již zřejmé z názvu, aristotelovská tradice je založena Aristotelem, který zastával myšlenku

⁴⁷ Steinkewicz 1993: 116-117.

⁴⁸ Stankewicz 1993: 50-52.

⁴⁹ Kymlicka 2002: 287.

svobodného člověka jako člověka s rozvíjejícími se ctnostmi. Své ctnosti však člověk může rozvíjet pouze v rámci veřejné sféry, a proto je pro svou svobodu jednotlivec přizván participovat na veřejném, politickém dění. Jediný společný ideál, který občany sjednocuje, je tedy pěstování ctností.⁵⁰ Podmínkou je však omezený prostor, který je zaštitěn autoritou. Stát musí mít určitou strukturu, aby se v ní mohl jednotlivec pohybovat a věděl, na jak velké těleso a na které občany bude mít politické rozhodnutí vliv.⁵¹ Aristotelův zóon politikon tedy mohl být svobodný pouze skrze občanská a politická práva.

V této republikánské tradici je dále důležité udržení funkčního státu bez pomoci holé síly, a to právě pomocí ctnostných vazeb.⁵² Podmínkou však je dodržování zákonů, které si občané sami zvolí dodržovat, což vylučuje vládu tyрана a navrhuje republikánské zřízení.⁵³ Aristotelovská tradice vychází z myšlenky zapojení občana do politického dění, které má na něj přímý dopad. Na základě toho se soukromé se stává veřejným.⁵⁴ Pokud se podíváme na svobody občanů řecké polis z moderního pohledu, dle moderních definic nebyli občané plně svobodní a o moderních způsobech pojmání svobody nebyli ještě spraveni. Stejně tak existence sociální skupiny, skládající se pouze z otroků, nepřipouští z moderního pohledu existenci plné svobody v antické době.⁵⁵ V antice však svoboda tkvěla v politické participaci, ve které samo rozhodování mělo přímý a okamžitý vliv jak na život jednotlivce, tak na život všech.⁵⁶ Aristoteles také jako pozitivní státní zřízení vnímá monarchii, demokracii a politeu.⁵⁷

Proti aristotelovské tradici stojí tradice moderní, která přejímá myšlenky Machiavelliho a skrze myšlení, které vychází z fungování italských republik,

⁵⁰ Hloušek 2007: 87-88.

⁵¹ Hloušek 2007: tamtéž.

⁵² Aristoteles 1998: 124.

⁵³ Swift 2001: 70.

⁵⁴ Kymlicka 2002: 298.

⁵⁵ Aristoteles 1998: 42-43.

⁵⁶ Hloušek 2007: 86.

⁵⁷ Aristoteles 1998: 28.

pojímá svobodu jako zkvalitnění občanských cností a prosazení větší reprezentativnosti vlády. Stejně tak je pro tuto tradici důležitá vláda práva, která zaručí, aby bylo vládnutí spravedlivé ke všem.⁵⁸

Druhou tradicí je již zmíněná tradice moderní, která nese ideje klasického republikanismu. Prvním, kdo tuto tradici rozvinul, byl Machiavelli, a to především v dílech *Vladař*⁵⁹ a *Rozpravy nad prvními deseti knihami Tita Livie*.⁶⁰ Základní premisou svobody dle této tradice je participace občana na politickém dění v městě.⁶¹ Občané by měli mít pouze jednu autoritu, která vychází z demokratických principů. Mělo by se tedy jednat pouze o jednu reprezentativní autoritu. Základní myšlenkou Machiavelliho však nutně nebyla přímá demokracie.⁶² „Aby byla splněna podmínka svobody v republikánském smyslu, bylo zapotřebí jen to, aby byl život společenství upraven zákony, a aby nepodléhal arbitrární vůli nějakého člověka nebo skupiny lidí.“⁶³ Klasický republikanismus však částečně dokáže sdílet ideové hodnoty s liberály, a to především individuální svobodu.⁶⁴

Od Machiavelliho je ale k současnému republikanismu ještě dlouhá cesta skrze staletí. V dalších staletích můžeme poté sledovat vývoj republikánských teorií skrze osobnosti, jako jsou Hobbes, Harrington, Montesquieu, Tocqueville a částečně také Rousseau.⁶⁵ Důležitým autorem republikanismu je také Cicero, na jehož myšlenkách stojí další republikánští autoři, a to především minulého století jako je Skinner, Baron nebo Oldfield.⁶⁶

⁵⁸ Hloušek 2007: 86.

⁵⁹ Machiavelli (2012). *Vladař* (Praha: Argo).

⁶⁰ Machiavelli (2007) *Rozpravy nad prvními deseti knihami Tita Livie* (Praha: Argo).

⁶¹ Na základě italských městských států Machiavelliho doby.

⁶² Hloušek 2007: 90-91.

⁶³ Hloušek 2007: 91.

⁶⁴ Hloušek 2007: 92.

⁶⁵ Kymlicka 2002: 19.

⁶⁶ Pettit 2008: 19.

Co se týká svobody jednotlivce, republikanismus velmi prosazuje jeho aktivitu v politice. Zastává ideu, že člověk je svobodný teprve ve chvíli, kdy se zapojí do politického života. Politický život má být jedním z jeho nejdůležitějších životních cílů.⁶⁷

⁶⁷ Swift 2001: 69.

2. SHRNU TÍ TEXTŮ CONSTANT A BERLINA

V následující části jsou popsány nejdůležitější body hlavních textů této práce, a to Constantův *The Liberty of the Ancients Compared with that of the Moderns* a Berlinovy *Čtyři eseje o svobodě*. Texty nesou mnoho myšlenek a problémů, které lze podrobně zkoumat. Zde jsou nastíněny ty nejdůležitější pro problematiku této práce a pro výzkumné otázky.

2.1 Constantovo antické a moderní pojetí svobody

Na následujících několika stránkách bude podrobně popsán Constantův text *The Liberty of the Ancients Compared with that of the Moderns*. Text komparuje důležité otázky, které se týkají pojmů svoboda, demokracie, funkce státu, trhu, společnosti a jejích hodnot. To vše v rozdělených pohledech moderní a antické perspektivy. Mezi těmito dvěma pohledy Constant vymezuje v průběhu textu konkrétní rozdíly především v otázkách svobody. Ty jsou odlišné natolik, že Constant hovoří o dvou různých svobodách, u kterých lze jen těžce nalézt společné proměnné. Autor ale také porovnává rozdíly mezi státy v moderním pojetí a poukazuje na vývoj těchto skutečností.

Dle Constanta byl rozdíl mezi svobodou antickou a moderní opominut nejvíce v rámci Velké francouzské revoluce. Francie byla v té době znavena neúspěšnými pokusy o formování státu a její vlády. Constant si myslí, že přijala následně kroky, které pro ni nebyly až tak žádoucí.⁶⁸ Stejně tak upozorňuje na fakt, že v moderní době můžeme nalézt svobodu a mír pouze pod záštitou zastupitelské demokracie, která v současné podobě byla v antice neznámá.⁶⁹ Objevovaly se sice drobné náznaky, autor však udává hned několik důvodů, proč nemohly národy v antice s touto formou svobody přijít do styku.

⁶⁸ Constant 1819: 1.

⁶⁹ Constant 1819: 1.

Některé antické authority, například ta spartská, byly také chápány jako authority náboženské. I když byli zástupci do úřednických funkcí voleni lidem a systém byl koncipován s cílem zabránit tyranii, často se tyranii stával. Lidé v tomto ohledu neměli žádné záruky, a to i přes fakt, že mohli užívat relativně velké spektrum přímých politických práv. Zastupitelská, nebo tedy reprezentační⁷⁰ demokracie však byla dle Constanta moderním objevem.⁷¹

V moderní době se jedinci pod slovem svoboda vybaví určité standardy, bez kterých by svoboda nemohla být definována a tvoří tak její základ. Autor svobodu pojí s lidskými právy nebo také právy přirozenými. Jedná se konkrétně o právo: být souzen pouze zákonem, nikoli jiným jedincem ze společnosti; jedince vyjádřit vlastní názor, zvolit si povolání a provozovat jej; vlastnit majetek a také právo jej užívat, a to včetně zacházení, které vede k negativním důsledkům; právo volně se pohybovat a cestovat bez udávání důvodu; sdružovat se s ostatními jedinci, a to za jakýmkoli účelem, který není protizákonný. V neposlední řadě také politická práva, tedy především právo na ovlivňování vlády různými způsoby. Příkladem může být volba funkcionářů a naplnění zastupitelské demokracie, nebo také petice atp.⁷²

Constant poté porovnává svobodu v antickém pojetí a dává především důraz na kolektivnost, která z lidu činí přímo vládnoucí složku. Jednotlivec se v antice podílel na rozhodování ohledně války či míru, vyjadřoval se ohledně spojení s dalšími vládami, schvaloval nové zákony, vynášel soudy, kontroloval zvolené úředníky. Také je přizýval, aby předstoupili před lid a mohl je soudit je do té míry, že mohl rozhodovat, zda je odvolá, či nikoliv.⁷³ Tento příklad může sloužit jako příklad většího užití exekutivního práva jednotlivcem či přímou cestu k rozhodování.

⁷⁰ V anglickém originále: representative, což lze přeložit oběma, výše uvedenými způsoby.

⁷¹ Constant 1819: 1.

⁷² Constant 1819: 2.

⁷³ Constant 1819: 2.

Podíváme-li se Constantovými očima ještě blíže, rozdíl mezi těmito dvěma pojetími svobody není pouze o tom jak svobodu definovat, ale také jaké to má na jednotlivce dopady v rámci socio-kulturního prostoru. V antice neměl jedinec právo na vlastní nezávislost a byl blízce sledován svými druhy ve společnosti. Jedincův osobní život byl pod drobnohledem, stejně jako mu bylo upřeno svobodné rozhodování o vlastním vyznání. Možnost svobodné volby vyznání je v moderní demokratické společnosti považována za jeden z důležitých atributů svobody. Jedná se tak o socio-kulturní regulaci v rámci společnosti mezi jedinci.

Constant tento fakt shrnuje takto: „V antické době je proto jedinec téměř vždy suverénní ve veřejných záležitostech, ale poté je otrokem ve všech jeho soukromých vztazích.“⁷⁴ A tak může být jedinec v antice souzen většinou, ke které patří.⁷⁵ Rozdíl není pouze v suverenitě jednotlivce, je také ve velikosti státu, přičemž Constant tento jev demonstruje na Římské republice. Ve státě malé velikosti, a tedy i méně početné společnosti, byla častější konkurence mezi jednotlivci, stejně jako mezi městy. Válka mezi městy, nebo alespoň její formy byly paradoxně cenou za nezávislost.⁷⁶ Podíváme-li se na moderní státy, i ty nejmenší jsou jak rozlohou, tak počtem obyvatel větší než některé antické městské státy.

Suverenita moderního státu také není tak výrazná. Lidé stojí spíše v protikladu k aparátu státu, než že by za stát proti sobě v nacionalistickém duchu bojovali. To vše má své počátky v rámci osvícenství, které se šířilo skrze Evropu. Moderní evropská společnost tak sama pospolitě tíhne k míru. Antická společnost dávala přednost válce před vyjednáváním a obchodem, zatím co moderní společnost spíše obchoduje. Válka a obchod jsou tedy dva různé způsoby, jak získat něco, co má někdo druhý a obě pojetí svobody se k získávání staví

⁷⁴ Pozn.: volný překlad autora. Originál: „Among the ancients, therefore, the individual is nearly always sovereign in public affairs but a slave in all his private relations“.

⁷⁵ Constant 1819: 2.

⁷⁶ Constant 1819: 3.

různým způsobem.⁷⁷ V antice válka zvýšila životní úroveň jak soukromého, tak veřejného života, počínaje bohatstvím získaným válečnými reparacemi. Poražený stát také musel vydat otroky a pozemky. Osvícenství se zasloužilo o zrušení otroctví, a proto v moderní době nemáme v demokratickém státě legálně rozdělenou společnost dle politických a lidských práv.⁷⁸ To ale také zapříčinilo ztrátu volného času svobodného obyvatelstva, protože bez otroků museli jednotlivci začít pracovat.

Constant také připouští, že ačkoliv má jednatel v moderní době menší možnost praktikování politických práv, rozšiřují se pro něj způsoby, jakými lze dosáhnout štěstí. Je to právě z toho důvodu, že společnost nestaví svůj zisk na válce, nýbrž na obchodu a komunikaci. Jedinec v moderní době toho pro své osobní štěstí nemusí tolik obětovat, jako toho musel obětovat jedinec v antice. Moderní pojetí svobody je dle Constanta reprezentováno také zárukami, které může stát jednatelci zajistit do té míry, že bude v rámci svého osobního života jedinec plně zabezpečený.⁷⁹

Constant také kritizuje Velkou francouzskou revoluci z konzervativního hlediska, a to především kvůli její rychlé transformaci. I přes to má pro tento postup jisté pochopení a dokonce vyčítá důvody, proč byl urychlený emocionální akt revoluce uskutečněn. Obecně také popisuje represivní a kruté vlády nebo také vlády špatných monarchů, které oproti velkorysosti republiky nenesly žádné další výhody. Constant se také zmiňuje o průvodcích první etapou revoluce. Opírá se například o Jeana Jacquese Rousseaua, který se snažil o teoretickou tranzici z antického do moderního pojetí vlády a poprvé mluví o kolektivní svrchovanosti.⁸⁰ Constant však s Rousseauem nesouhlasí, i když přiznává, že následování jeho idejí je atraktivní.⁸¹ Nejvíce negativ však přisuzuje jednomu

⁷⁷ Constant 1819: 4.

⁷⁸ Constant 1819: 4.

⁷⁹ Constant 1819: 6.

⁸⁰ Constant 1819: 6.

⁸¹ Constant 1819: 7.

z následníků Rousseaua. Mably dle Constanta do debaty vnesl nejvíce zmatku a započal myšlenku, že autorita „sociálního tělesa“ je svobodou. Mably také litoval, že zákon dosáhne pouze na činy a nikoliv na myšlenky. Přál si úplně odstranit svobodu jednotlivce. Obdivoval Egyptány, kteří měli pod kontrolou vše od lidských povinností až k lásce, a to vše bylo kontrolováno zákonem. Mably obdivoval také Spartány, v jejichž systému nacházel dobrou kombinaci náznaků republikanismu a zotročování individualismu.⁸² Mably byl také zastáncem upozadění jednotlivce před společnou vůlí a za kompenzaci považoval podílení se na společné moci.

Dle Constanta k problematice přistupuje z lepšího úhlu Montesquieu, avšak stále neformuluje dva výše zmíněné druhy svobody, tedy antickou a moderní. Ten vidí rozdíl v odlišnostech republiky a monarchie.⁸³ I tak se ale obyvatelé obou politických entit chtějí cítit dobře a užívat výhod. Moderní člověk se však oproti člověku antickému špatně potýká se strádáním, jelikož si zvykl na výhody, které svoboda v moderním pojetí skýtá.⁸⁴ Kdybychom chtěli moderní společnost změnit na spartskou, byl by to problém. Avšak v moderní době by nikdo neměl obětovat svou nezávislost za účelem posílení politické svobody, stejně jako pravděpodobně nelze přenést antické instituce do moderní doby. Constantovi tyto body přijdou důležité především proto, že ačkoliv se žádný moderní stát nesnaží napodobovat antické způsoby, jsou zde jisté republikánské způsoby, které mohou být sympatické.⁸⁵ Tyto principy Constant dále rozvíjí, a to: athénský ostrakismus a římská cenzura. Ostrakismus, nebo také střepinkové hlasování, rozhodovalo o vyhoštění konkrétního jedince z městského státu po dobu 10 let, a to z důvodu negativního působení jedince na společnost. Jedinec se poté mohl po uplynutí doby vrátit zpět a čekal na něho jak majetek, tak jeho občanská i politická práva. Hlasy byly psány na střepiny

⁸² Constant 1819: 7.

⁸³ Constant 1819: 7.

⁸⁴ Constant 1819: 8.

⁸⁵ Constant 1819: 8-9.

občany, kteří rozhodovali o osudu dalšího jedince ze společnosti.⁸⁶ V moderní době je přípustné odsouzení pouze právoplatným soudním rozhodnutím nezávislého soudu.

Constant také připomíná francouzský stát na počátku 19. století. V této době byla často zdůrazňována důležitost oběti jednotlivce pro obecné zachování svobody.⁸⁷ Stejně tak problémové bylo téma cenzury, které nejistým autoritám po Velké francouzské revoluci napomáhalo eliminovat nežádoucí kandidáty pro budoucí vedení státu. Jednalo se také o jisté uplatňování morálního dohledu a instituce tak byla závislá na názorovém spektru několika jedinců. Mohla tak svévolně rozhodovat, nebo tedy spíše ti, co na ni měli vliv.⁸⁸ V moderní době je opět cenzura v této státně-institucionální podobě nepřijatelná, a pokud by se snad plánovala zavést, potýkala by se s odporem celého národa. Jistým druhem cenzury však může být státní vzdělávání, které skrze užití biomoci⁸⁹ nastavuje smýšlení svých občanů tak, aby bylo ve shodě s idejemi státu. Hlavním cílem státu je přežít, a proto se hodnoty takto předávají dalším generacím.

Constant také říká, že lidé v moderní době nepotřebují, aby jim stát přesně určoval, co konkrétně mají dělat. Stačí, když jednotlivce vybaví schopností dělat cokoli. Constant dokonce prosí moderní monarchie, aby si nepůjčovaly antické způsoby útlaku, a to především skrze víru a její autoritu.⁹⁰ Důležitou otázkou také je, co je dle moderního člověka důležitější. Politická svoboda nebo svoboda jednotlivce? V moderní době politická svoboda vychází z obecné svobody jednotlivce. Protože je politická svoboda v moderní době garantována, často je brána jako samozřejmost. To je jedním z možných důvodů, proč není

⁸⁶ Aristoteles 1998: 132-135.

⁸⁷ Constant 1819: 9.

⁸⁸ Constant 1819: 10.

⁸⁹ Foucault 2010: passim.

⁹⁰ Constant 1819: 10.

praktikována tak často, jako v antice.⁹¹ Příkladem může být volební účast v moderní době.

Constant také nesouhlasí s názory, že by byl antický člověk více svobodný, než člověk moderní. Vybízí proto k respektu a rozšíření individuálních svobod. Dle Constanta moderní jedinec navazuje na jedince antického. V základu jsou práva obou stejná, pouze se s možnostmi osvícenství a modernizace rozšiřují. Ačkoliv moderní jedinec často zanedbává svá politická práva, za svou svobodu oproti antickému jedinci bojuje spíše. Pokud nám užívání našich politických práv bude dávat více svobody v soukromých záležitostech, budeme si chtít svobodu skrze tato politická práva spíše udržet. Stát v moderní době dostává oproti jednotlivci více povinností a jednatelce jejich plnění očekává.

Jednotlivce kromě státu ovlivňuje také obchod a Constant upozorňuje, že bohatí mají ve společnosti často větší vliv. Také se zaobírá oběživem, tedy penězi. Antika byla érou hmotných statků. Zato v moderní době se majetek díky penězům může až giganticky hromadit, jelikož jde o likvidní statek.⁹²

Moderní svobodě dle Constanta také hrozí jiná rizika, jako například problém s distribucí sil v rámci skupiny, podceňování práv a výhod jednotlivce. Velkým problémem je zapomínání na politická práva v uzavřenosti jedincova osobního života, což vláda nechává často bez povšimnutí.⁹³ Vzhledem k historii, schopnosti se poučit a touze po maximalizaci jedincova osobního štěstí, se začínáme zaměřovat na vlastní ctnosti a osobní přispívání celku.

Constant ve Francii vidí čistý triumf patriotismu. Na konci textu zdůrazňuje, že obě svobody mají své kladné a záporné body. Každá svoboda patřila kontextu své doby a je proto důležité obě svobody spojit dohromady v nejlepší

⁹¹ Constant 1819: 11.

⁹² Constant 1819: 12.

⁹³ Constant 1819: 12.

možnost.⁹⁴ Funkcí státu je tak především motivace a předávání možnosti participace na politických aktivitách lidem, stejně jako ovlivňování věcí veřejných.⁹⁵

2.2 Berlin a Čtyři eseje o svobodě

V této části jsou shrnuty základní koncepty Isaiaha Berlina v textu *Čtyři eseje o svobodě*, která pojednává nejen o idejích pozitivní a negativní svobody, ale také o významu těchto dvou svobod v souvislosti s jejich kritikou. Pro Berlina je důležité jakou optikou problematiku svobody můžeme pojímat a sám tento text dělí na čtyři části. První je zkoumání ideologických bojů 20. století, druhou částí je sociálněvědní a historická optika, ve třetí části vysvětluje dvě dělení svobody na negativní a pozitivní. V poslední části se Berlin věnuje myšlenkám Johna Stuarta Milla, a připouští, že na měly na jeho myšlení vliv.⁹⁶

Berlin se také zabývá lidskou racionalitou, která se svobodou souvisí například skrze veřejnou a soukromou společenskou sféru.⁹⁷ Pro tuto práci jsou důležité především ty části, týkající se historie a novodobého pojetí svobody. Stejně tak je důležité dělení svobody na pozitivní a negativní především proto lepší uchopení komparace skrze tyto koncepty.

2.2.1 Dva pojmy svobody

V základu se jeví rozdělení svobody na pozitivní a negativní relativně logicky. Zjednodušeně se dá definovat jako „svoboda od“ a „svoboda k“, což je dále v této části textu podrobněji vysvětleno a popsáno ve dvou podkapitolách.

⁹⁴ Constant 1819: 13.

⁹⁵ Constant 1819: 14.

⁹⁶ Berlin 1999: 11.

⁹⁷ Berlin 1999: 12.

2.2.1.1 Negativní svoboda

„Čím širší je oblast nezasahování, tím větší je má volnost.“⁹⁸ To je principem negativní svobody, ačkoliv se mezi akademiky vede debata, co vše konkrétně zahrnuje. Berlin v tomto případě poukazuje na Hobbese a společenskou smlouvu, která definuje přirozené právo. Hobbes vychází z apriorní představy „člověk člověku vlkem“, proto nemůže být negativní svoboda absolutní, jelikož by dovozovala jednotlivci zasahovat do svobody jednotlivce dalšího. Tím by způsobovala nejen chaos, ale také by mohla ohrožovat základní lidské potřeby a práva jedince, což by opět vedlo k obecné nesvobodě. Aby tedy svoboda mohla prakticky fungovat, měla by být v některých otázkách omezena, kvůli zajištění její životaschopnosti a kontinuity.⁹⁹ Proto se teoretikové společenské smlouvy zaměřují na tvorbu legislativy přirozeného práva, aby správně definovali ideální stav společnosti a jejích pravidel. Zákony totiž na jednu stranu jednotlivci svobodu upírají, na druhou stranu jej chrání. Příkladem může být zabití. Sice nám je upřena možnost někoho zabít, ale také z toho vyplývá, že nikdo dle zákona nemůže zabít nás.¹⁰⁰

To, že jedinec něco nemůže dělat, není vždy zasahování do svobody. Příkladem může být např. fyzická neschopnost něco vykonat (např. invalidita a chůze), nebo také talentová neschopnost (např. absence schopnosti číst), a nemůže být zahrnuta do narušování svobody. O narušování jde tedy pouze v případě, že nám v našem konání někdo brání. Ať už další jednatel nebo nás omezuje regulace autoritou.¹⁰¹ Berlin také říká, že negativní svoboda by měla být pro všechny stejná. Nezávislá na postavení, finančním zajištění, nebo životní situaci jedince. Přidává k tomu další důležité ideje, a to: „Rovnost svobody, závazek nezacházet s ostatními tak, jak nechci, aby zacházeli se mnou,

⁹⁸ Berlin 1999: 220.

⁹⁹ Berlin 1999: 221.

¹⁰⁰ Berlin 1999: 221.; Swift 2001: 70.

¹⁰¹ Berlin 1999: 219-220.

splacení dluhů těm, kteří umožnili mou volnost, můj blahobyt nebo myšlenkový rozhled, spravedlnost ve svém nejprostším a nejobecnějším smyslu – toto jsou základy liberální morálky.“¹⁰² Autor tedy poukazuje na fakt, že kromě svobody má člověk ještě další cíle, na které by měl být brán zřetel, avšak ve vyrovnaném vztahu se svobodou.¹⁰³

Je zde ale další otázka, která se týká přístupu ke společenské smlouvě. Ta dává totiž jednotlivci určitou úroveň soukromého života. Dle Berlina je Hobbes konzervativnější myslitel, který vzhledem k předpokladu od přírody zlé povahy člověka zastával širší regulaci společenského života, stejně jako větší podporu centralizované kontroly.¹⁰⁴ Do protikladu pak staví další filozofy, jako je například John Locke, Adam Smith nebo částečně také John Stuart Mill. Odkazuje také na Constanta, který ve své knize Principy Politiky připouští alespoň minimální okruh svobody. Berlin se však ptá, co vše do tohoto minimálního okruhu patří. Je pro něj důležité přesně vymezené pole restrikcí.¹⁰⁵

V této části textu se Berlin také obrací na Johna Stuarta Milla, poukazuje na charakteristiky pojetí svobody a hodnotí je. Mill polemizuje s donucováním a Berlin to využívá k popisu negativní svobody. „[...] donucování frustruje lidské touhy a jako takové je špatné, i když jej lze uplatnit k zabránění jiným, větším zlům. Zatímco nezasahování jako opak donucování je o sobě dobré, i když není jediným dobrem.“¹⁰⁶ V rámci Millových teorií také Berlin podotýká, že takto koncipovaný rozbor svobody jednotlivce je moderní, jelikož nelze najít ideu svobodného jednotlivce ve starověkém světě v této podobě. Tedy: „[...] jakožto vědomého politického ideálu.“¹⁰⁷ Jako podporu pro tuto argumentaci Berlin užívá myšlenek Condorceta. Dle něj Řekové a Římané své koncepty svobody sice měli,

¹⁰² Berlin 1999: 222.

¹⁰³ Berlin 1999: 222 -223.

¹⁰⁴ Berlin 1999: 224.

¹⁰⁵ Berlin 1999: 224-225

¹⁰⁶ Berlin 1999: 226.

¹⁰⁷ Berlin 1999: 227.

individuální práva v nich však zahrnuta nejsou.¹⁰⁸ Berlin to považuje za výsostnou schopnost civilizovaných jedinců, které bylo těžké najít i v moderní době. Berlin se ještě vrací k Millovi, který říká, že se toto pojetí svobody může vyskytovat i v autokratických režimech, pokud neomezuje volnost, nikoli demokracii či sebeurčení. Nepřímo tak říká, že demokracie nemusí souviset se svobodou jednotlivce. To následně řeší až svoboda pozitivní.¹⁰⁹

2.2.1.2 Pozitivní svoboda

Pozitivní svoboda definuje svého nositele. Dovoluje mu činit tak, jak chce on sám, aby dosáhnul vlastních aktivních cílů za účelem plného, hodnotného života. Jednotlivec by měl být vlastním pánem.¹¹⁰ Je zde však otázka racionality a maximalizace potenciálu člověka. To je však dle Berlina problematické pojetí, protože každý má náhled na problematiku z jiného úhlu, a také se v různých situacích každému hodí více jiné řešení.¹¹¹ Pozitivní svoboda tedy vychází z idejí svobody negativní. Počítá s ní, ale přidává onen aktivní aspekt jedince. Pojem negativní svobody Isaiaha Berlina se také pojí s ideou nevměšování. Pokud bude jedinec osvobozen od překážek, které mu může položit jak stát, tak další jedinci, bude svobodný. Pokud jedinec není něco schopen učinit, je z principu nesvobodný, a tedy zotročený.¹¹² To však neplatí pro jedince vlastní neschopnost¹¹³ tak učinit. Dalším pravidlem je nezákonné jednání, které stojí na typu úmluvy a z ní vyplývajících zákonů mezi jedinci v rámci státu.¹¹⁴

Jedním z problémů pozitivní svobody je její snadná manipulovatelnost. Ta je viditelná především skrze definici pojmů, jako je například „člověk“, což může vést k obhajobě nesvobody a nedemokratických režimů.¹¹⁵ Berlin tento

¹⁰⁸ Berlin 1999: 227.

¹⁰⁹ Berlin 1999: 228-230.

¹¹⁰ Berlin 1999: 230-231.

¹¹¹ Berlin 1999: 222-223.

¹¹² Kis 1997: 50.

¹¹³ Jedná se například o fyzickou neschopnost.

¹¹⁴ Kis 1997: 51.

¹¹⁵ Berlin 1999: 234.

fakt sám připouští. Pokud by však všichni užívali maxima své pozitivní svobody, mohlo by se stát, že by byla ve státě utlačována menšina. To by šlo opět proti ideálům svobody. Je zde také problém racionality, která udává šíři aspirace na pozitivní svobodu jedince se základem ve svobodě negativní. Principem je tedy svoboda jednotlivce, kterou si na základě osekávání svých očekávání a cílů může omezit natolik, že bude spokojen. Nebude mu nic chybět a bude tak teoreticky plně svobodný. Tohoto principu tak může využívat nedemokratický režim, který pak skrze propagandu člověka ovlivňuje.¹¹⁶ Další otázkou je ona racionalita, která může skrze autoritu z jednotlivce udělat otroka. Jednotlivec tak bude poslouchat příkazy dané autoritou pro vlastní zájem, jelikož vlastní zájem je i zájem všech. Takto se k problematice vyjadřuje Spinoza, a podporují ho další teoretici společenské smlouvy. Berlin udává například Locka, který tímto obhajuje existenci zákonů.¹¹⁷

„V ideálním případě se svoboda shoduje se zákonem, autonomie s autoritou.“¹¹⁸ V takovém případě jednotlivce zákon neomezuje, jelikož jej ani nechce překročit, a zároveň je jednotlivec tak zodpovědný, že by pravidla společnost brzy nepotřebovala. Veškerá výchova mladých členů společnosti tedy míří k co největší racionalitě jedinců, aby mohli užívat co nejvíce osobní svobody.¹¹⁹ V problémech pozitivní svobody se tedy nejčastěji objevují otázky racionality vs. iracionality, jednotlivce vs. univerza, individuálnosti vs. obecnosti a v neposlední řadě přirozené racionality vs. zákona. Poslední ze zmíněných problémů sahá až k Platónově filozofii.¹²⁰

¹¹⁶ Berlin 1999: 244-249.

¹¹⁷ Berlin 1999: 249-250.

¹¹⁸ Berlin 1999: 251.

¹¹⁹ Berlin 1999: 251-252.

¹²⁰ Berlin 1999: 258.

3. KOMPARAČNÍ ČÁST

V této části jsou organicky, skrze definované pojmy komparovány texty Benjamina Constanta a Isaiaha Berlina. Na základě definic výše popsaných pojmů byla odkryta možná komparativní linie a kritéria výzkumu. Hlavními předpoklady, a tedy cílem této práce je potencionální potvrzení či vyvrácení následujících předpokladů, které jsou nastíněny u každého z textů zvlášť. Tyto předpoklady z obou vybraných textů však nejsou jedinou možnou komparační linií, proto jsou pod předpoklady vypsány další otázky týkající se organické komparace předpokladů samotných. To by mělo napomoci komplexnímu zodpovězení výzkumných otázek a vyvrácení či potvrzení výzkumných předpokladů. Ve finální části jsou poté zhodnoceny výsledky komparace.

3.1 Výzkumné otázky a předpoklady

V této části jsou blíže popsány výzkumné předpoklady a otázky. V následujících odstavcích jsou vypsány v bodech.

Text Benjamina Constanta vykazuje, a tedy inklinuje k:

- idejím republikanismu
- podpoře idejí antického pojetí svobody
- preferenci negativní svobody oproti svobodě pozitivní

Zatím co text Isaiaha Berlina vykazuje:

- ideje liberalismu
- podporu idejí moderního pojetí svobody
- preferenci pozitivní svobody oproti svobodě negativní

Zde je šest základních předpokladů, které se týkají samotných textů. Ty však nevyjadřují veškeré předpoklady, které by tato práce měla potvrdit

či vyvrátit. Dalšími otázkami je také provázání idejí republikanismu a liberalismu s moderním a antickým pojetím svobody. Vzhledem k rozvržení výše zmíněných předpokladů tato práce také zkoumá, zdali republikanismus obsahuje ideje antického pojetí svobody, nebo lze nalézt podobnosti spíše s moderním pojetím svobody v určitých proměnných. Stejně tak bude zkoumán liberalismus a jeho předpokládané provázání moderním pojetím svobody, ale není opomenuto ani možné provázání s idejemi antického pojetí svobody. Stejně tak je zkoumaná linie mezi antickým a moderním pojetím svobody a koncepty pozitivní a negativní svobody dle Berlina. Všechny tyto zkoumané linie se tak v této komparační části propojí.

Poslední linií je dopad na jedince, a to především na jeho postavení ve společnosti, na trhu, jako jedince ve veřejném prostoru a v soukromém životě. Skrze komparaci jsou demonstrovány aspekty dopadu na praktický život jedince skrze výše zmíněné texty, což je jedním z důležitých výstupů této práce.

3.2 Komparace konceptů a výklad definovaných pojmů

V této sekci již následuje komparační část samotných textů. Komparace vychází z Constantova pohledu, který je následně porovnán s koncepty Berlinova textu pro větší přehlednost. Stejně tak se komparace skrze texty ubírá od dílčích otázek až k myšlenkovým proudům liberalismu a republikanismu.

Podíváme-li se na Constantův text, již od počátku udává jasnou linii rozdílů antické a moderní svobody. Dle Constanta měli v antice jednotlivci výraznější politická práva, která se jich přímo týkala a byla přímo aplikována.¹²¹ Vzhledem k menší velikosti států, které se nedají s průměrnou velikostí států v moderní době srovnat, hlas jednotlivce byl v antice reprezentativnější, než je v současnosti ve větších státních celcích s větším počtem obyvatel. Teoreticky by se tak dalo hovořit o přímé volbě, stejně jako o propojení

¹²¹ Constant 1918: 1.

soukromého a veřejného života jedince. To jistě hovoří pro politickou „svobodu k“, tedy o aktivní, pozitivní svobodu v antické době. Přímou volit a být volen, účastnit se politického života a nechat jej prostoupit celým jedincovým životem. Domnívám se, že to může být důvod, proč je v současnosti často vnímána decentralizace a devoluce pozitivně, stejně jako je často žádána autonomie menších územních celků v rámci jednoho státu.

Další ideou antického pojetí svobody je již zmíněný důraz na kolektivnost, a to v podobě lidu jako rozhodujícího a vládnoucího celku. Lid, který má v antice občanská práva, je legislativní, exekutivní i soudní složkou státu. To jen podtrhuje jeho aktivní roli v politickém životě. V ideálním případě je kolektiv jednotlivců státem. Jedinec tak může být souzen vlastním kolektivem. V moderní společnosti se taková věc stát nemůže, osobní život jedince není kontrolován jako v antice. Jedinec v moderním státě ale postrádá velké množství politických práv a především svou suverenitu rozhodování jednotlivce v rámci státu.¹²² Ukazuje to téměř na nucenou politickou pozitivní svobodu, která je vázaná na občanská práva jedince. Tato provázanost a také ve zjednodušenosti „nucenost“ k politické participaci, vede z dnešní perspektivy k zamyšlení, zda se vůbec o svobodu opravdu jedná. Se stejným principem se můžeme setkávat i v případě striktně dodržovaného náboženství v antice. Constant tento jev nevidí pozitivně a v rámci výkladu moderního pojetí svobody prosí současné vládcy, aby nezneužívali antických způsobů útlaku včetně náboženství.¹²³

Co se moderního pojetí svobody skrze politická práva týká, dle Constanta je novodobým objevem zastupitelská demokracie. Ta sice svědčí o nějaké politické aktivitě ze strany jednotlivce, on ji ale často propůjčuje dohodnuté vládě, která je již profesionalizovaná. To naznačuje oddělení veřejného života od soukromého. Constant se také zmiňuje o výhodách republiky v protikladu

¹²² Constant 1819: 3.

¹²³ Constant 1819: 10.

k vládnutí monarchy, ale pouze v rámci Velké francouzské republiky. To ukazuje na obecnou preferenci demokratických principů, stejně jako je textu patrná preference oddělení věcí veřejných od soukromého života.¹²⁴ To ale jedince uvrhá do nesnadné situace, jelikož se hůře potýká se strádáním bez pomoci státu, který se o jedince stará. S tím je spojená také idea „obětování“ jednatelce pro zachování svobody, což Constant zmiňuje v kontextu Velké francouzské revoluce. Je to připomínka důležitosti jednatelce a jeho funkce ve společnosti.

V rámci vztahu jednatelce a moderního státu Constant poukazuje na schopnost státu garantovat spektrum pozitivních svobod tak, aby jedinec mohl dělat cokoli. I z toho důvodu je dle Constanta člověk více svobodný v současné době, ačkoliv spíše využívá jednoduchosti negativní svobody a plně nedokáže využívat svou politickou pozitivní svobodu.¹²⁵ Tvrdí ale také, že pokud dáme jednatelci v moderní době více svobody v jeho soukromém prostoru, bude si svobody více vážit a bojovat za ní. Moderní svoboda se spíše vyznačuje větším bojem za svobodu. Constant také nesouhlasí s Malbym ohledně obětování jednatelce pro vyšší dobro. Naopak vybízí k rozšiřování osobních svobod.

Podíváme-li se blíže na Constantův text očima Isaiaha Berlina, v analytické části je již naznačeno, jaké druhy svobody dle Berlina ve svém textu Constant rozebírá. Pokud bychom jej měli shrnout Berlinovou perspektivou, antické pojetí svobody dbá na politickou a sociální pozitivní svobodu, která je zakotvena v občanských právech. Tomu však brání fakt, že je společnost stratifikována a existuje vrstva otroků. To ponechává oba druhy svobody pouze vládnoucí vrstvě, což odporuje Berlinovu náhledu na státní systém, který jej vidí funkční teprve v rámci demokracie. Obecně je svoboda od zasahování státu¹²⁶ v Constantově antickém pojetí svobody relativně malá, spíše žádná. Jedinec je aktivně řízen státní legislativou i v osobním životě. Pokud udělá v osobním životě chybu, promítne

¹²⁴ Constant 1819: 4-6.

¹²⁵ Především svobodu volit.

¹²⁶ V tomto případě pověřených jednatelců či jednatelce.

se to i do veřejného dění. Je také vidět, že ostatní jedinci mohou například skrze soudní moc zasahovat do života druhého jedince, což poukazuje na absolutní pozitivní svobodu k soudu druhých, ale podíváme-li se v tomto kontextu na svobodu negativní, jedinec v podstatě nemá negativní svobodu od dalšího jedince. Tím pádem nemá negativní svobodu vůbec. Je to viditelný příklad stírání soukromého a veřejného života. Jedinec si také může vybrat, zda bude občanem v konkrétním městě nebo polis, avšak pokud se rozhodne nebýt občanem, těžko hledá občanství jinde. Je také zbaven veškerých svých politických práv ve městě, statusu¹²⁷, stejně jako ochrany. Cizinci také často nemají dobrý společenský status.¹²⁸

V tomto případě se však skrze Berlinovy oči díváme pouze na občanskou část populace, která má plnohodnotná občanská práva. Součástí populace je však další obyvatelstvo s rozdílnými nebo žádnými právy. Kromě občana nemá politická práva nikdo další.¹²⁹ Příkladem může být Aristotelův popis obce. Berlin naopak také říká, že svoboda my měla být vyvážena s dalšími cíli. To opět umocňuje jedince jako univerzálního člověka s mnoha okruhy vlastního bytí. Dle Berlina by v ideálním případě měla být svoboda jedince vyvážená, a měla by obsahovat pozitivní tak i negativní svobodu.

V pasáži, kde Berlin probírá myšlenky Johna Stuarta Milla, se také objevuje interpretace člověka a jeho lidských práv. V antice není jasně viděn člověk a jeho osobní lidská práva. Spíše jsou výrazná jeho práva politická, kvůli splývání osobního a veřejného života. Pokud vezmeme jako příklad Aristotelovu obec, často se v textu spojení „osobní svoboda“ nevyskytuje. Pokud jej však použito, souvisí často pouze s materiálním zajištěním¹³⁰ či vykládáním politických práv a popisu hierarchie v obci.¹³¹ Jediná zmínka o osobní svobodě je v případě,

¹²⁷ Aristoteles 1998: 40, 116.

¹²⁸ Aristoteles 1998: 100, 251, 258.

¹²⁹ Aristoteles 1998: 116.

¹³⁰ Aristoteles 1998: 20.

¹³¹ Aristoteles 1998: 107-108, 132.

kdy se popisují skupiny obyvatelstva, které nemají občanství nebo žádná politická práva.¹³²

Dále se Berlin věnuje Hobbesovi. Pokládá ho za konzervativního myslitele, který vidí v sociální, centralizované kontrole pozitiva, což je podobné antickému způsobu smýšlení o svobodě a vedení lidu. V této části textu se sám Berlin zmiňuje o Constantově percepci svobody jednotlivce a státu. Popisuje Constantovy myšlenky takto: [...] prohlásil, že je přinejmenším nutné zapovědět svévolné proniknutí¹³³ do svobody vyznání, mínění, projevu a vlastnictví.“¹³⁴ Dává je do protikladu právě s Hobbesovým pojetím problematiky a hodnotí je spíše kladně. Tato pasáž textu lze vyložit jako jistý průsečík myšlenek obou autorů, avšak Berlinovy myšlenky jsou v rámci vyžadování negativní svobody od státu více striktní. I tak ale poukazuje na Constantovy myšlenky, které mají tendenci se vzdalovat republikánskému smýšlení. Často se v jeho textu objevují i ideje, typické pro klasický liberalismus, a to především o extenzi lidských práv a jejich užití za co nejmenšího zásahu státu.¹³⁵ Zde se však ideál minimálního okruhu jedincovy svobody obou autorů liší v jeho šíři.

Podíváme-li se blíže na Berlinovo rozdělení negativní a pozitivní svobody, pozitivní svoboda vychází ze svobody negativní a obě svobody se překrývají, i když nikdy nejsou totožné.¹³⁶ I proto Berlin vidí moderní demokracii, která oba druhy svobod umožňuje, jako jedinou možnou demokracii, tedy demokracii moderní. To může být jedním z argumentů, proč je Constantův koncept antického pojetí svobody z pohledu moderního vnímán jako koncept nesvobodný.

Nejčastější kritikou Berlinova pojetí svobody je otázka determinismu a morálky, stejně jako zda je vůbec možné svobodu rozdělit na negativní

¹³² Aristoteles 1998: 97.

¹³³ Proniknutí autority, tedy státu.

¹³⁴ Berlin 1999: 224.

¹³⁵ Constant 1819: 6-7.

¹³⁶ Riley 2001: 291.

a pozitivní a jakým způsobem. Také je častou otázkou, co je vůbec podstatou svobody, a z jakého důvodu je pro člověka tak důležitá.¹³⁷ Autor také probírá otázku lidského determinismu¹³⁸, který vyloženě nezpochybňuje. Svým kritikům však vytýká, že se jejich argumenty dají snadno vyvrátit a kolidují s idejí svobodné vůle jednotlivce. Tím vyvrací pohledy historiků, kteří tvrdí, že je zde možnost sloučení.¹³⁹ Determinismus je také důležitou složkou kritiky dělení pozitivní a negativní svobody.¹⁴⁰

Dalším argumentem kritiky dělení svobod je možnost manipulace s lidmi. Berlin užívá argumentu, že je snadné lidi manipulovat, avšak pokud manipulování jedinci zakážeme, je větší pravděpodobnost, že ho tak snadněji zbavíme lidské svobody.¹⁴¹ Další otázkou je také „společenské inženýrství“¹⁴², které s determinací a zásahy či manipulací tvoří obtížný metaproblém. Dá se také považovat za návod k omezení svobod. V rámci historie sám Berlin připouští, že se věnuje tezi: „[...] že historie se zabývá lidskými pohnutkami a záměry [...]“, nikoli společenskými silami jak jej kritizuje Carr¹⁴³, což poukazuje na Berlinovo individualistické pojetí.

Máme zde tedy teoretiky, kteří podporují spíše negativní svobodu oproti pozitivní, protože tvrdí, že pozitivní svoboda je zneužitelná a také především nedokáže efektivně člověku skrze politickou participaci osobní svobodu poskytnout. Mezi tyto teoretiky patří např. především Kant, již zmíněný J. S. Mill, ale také samotný Constant.¹⁴⁴

¹³⁷ Berlin 1999: 12.

¹³⁸ Britannica 2018: Determinismus ve filozofii je teorie, která říká, že všechna morální rozhodnutí v životě člověka jsou dána předem existujícími událostí a situací. Budoucnost jedince tak lze předvídat.

¹³⁹ Berlin 1999: 14-15.

¹⁴⁰ Berlin 1999: 28-29.

¹⁴¹ Berlin 1999: 29.

¹⁴² Berlin 1999: 29.

¹⁴³ Berlin 1999: 38.

¹⁴⁴ Carter 2016.

Pokud bychom měli shrnout výsledky a porovnat je s výzkumnými předpoklady, text Benjamin Constanta v sobě jistě nese republikánské prvky, které obhajují spíše negativní svobodu, nežli svobodu pozitivní. V textu jsou nastíněny antický a moderní přístup ke svobodě, z čehož Constant nakonec vychází jako střídavý podporovatel moderního přístupu, avšak notuje si s Montesquiueuem a jeho republikánskými idejemi pomalé proměny režimu, stejně jako nutně nedělá tlustou dělicí čáru mezi republikou a monarchií¹⁴⁵, které vidí jako legitimní autority. V rámci dopadu na jednotlivce vyznává rozdělení veřejného a soukromého života. Constant se také často nezmiňuje o rovnosti, avšak když ji zmíní, vidí ji spíše v možnosti užívání svých politických práv, což považuje za spravedlivé, stejně jako fungování vyšší legitimní autority jako garance rovnosti a spravedlnosti před zákonem.¹⁴⁶

Text Isaiaha Berlina v sobě nese především ideje pozitivní a negativní svobody a jejich vyváženost, což značí existenci demokratického zřízení ve státě. Berlin je zastáncem rovnosti v případě, že se jedná o stejnou negativní svobodu od státních regulací všem občanům státu, což je pro něj spravedlivé. Pozitivní svobodu podporuje, avšak sám o jejím významu spekuluje skrze konstruktivní kritiku. Jako legitimní autoritu tak vidí demokratické zřízení, kde je suverénem lid. Spravedlnost je viděna v rovnosti před právem a nezávislých soudech.

Domnívám se, že Constant často podává republikánské myšlenky, které ale nejsou nutně konzervativní. Naopak jsou v některých případech do určité míry doprovázeny také myšlenkami liberálními, což vyjadřuje Constantovo vyjádření ohledně vyvážení přístupů a svobod. Výzkumné předpoklady se tak částečně potvrdily u tendencí k idejím republikanismu, avšak nijak extrémisticky. Spíše se nepotvrdil předpoklad, že se Constantovo smýšlení ubírá

¹⁴⁵ Constant 1819: 7-8.

¹⁴⁶ Constant 1819: 13.

k interpretaci svobody skrze antické ideje o svobodě. Nejvíce se potvrzuje Constantova inklinace k obhajobě negativní svobody.

Berlinův text a jeho ideje se naopak velice kloní k liberalismu, a to skrze distinkci svobody na negativní a pozitivní. I když si je autor vědom, že rozdělení není nenapadnutelné, i tak skrze demokratické principy vyznává implementaci a vyváženost obou. Vzhledem k absenci svobody pozitivní v antickém přístupu ke svobodě dle Constanta, stejně jako opakovaná důležitost zastupitelské demokracie, je zřejmé, že se potvrzuje Berlinův moderní přístup ke svobodě, který je patrný v jeho liberálních idejích. Preference pozitivní svobody v jeho textu není nutně explicitně vyjadřovaná ve velké míře, avšak Berlin ji považuje za důležitou, stejně jako demokratické zřízení.

ZÁVĚR

V této práci byly porovnány dva stěžejní texty, a to *The Liberty of Ancients as Compared With That of Moderns* Benjamina Constanta a *Čtyři eseje o svobodě* Isaiaha Berlina. Oba texty byly vyloženy s cílem rozklíčovat náhled na svobodu, a to jak na antický a moderní přístup, stejně jako na negativní a pozitivní svobodu. Tyto koncepty byly následně zasazovány do kontextu dvou politických myšlenkových proudů, a to liberalismu a republikanismu. V analytické části se tato práce snažila podat definice pomocných termínů: rovnosti, spravedlnosti, autoritě atp. Na jejich základě se definovala svoboda ve výše zmíněných textech a určila kritéria pro výzkumné předpoklady a výzkumné otázky. Nejen skrze komparaci textů, antického a moderního pojetí svobody, ale i svobody negativní a pozitivní, byl v text analyzován a pojmy definovány. Následně byly pojmy zasazeny do pojetí liberalismu a republikanismu a bylo dosaženo odpovědí, které byly následně komparovány s předem danými předpoklady.

Předpoklad, že text Benjamina Constanta inklinuje k idejím republikanismu, se spíše potvrdil, ačkoliv se v textu dají nalézt i liberální prvky. Předpoklad, že text zastává ideje antického pojetí svobody, se však nepotvrdil. Preference negativní svobody oproti svobodě pozitivní se také potvrdila. Předpoklad, že se v textu Isaiaha Berlina dají spíše nalézt ideje liberalismu, se potvrdil, stejně jako zastávání idejí moderního pojetí svobody. Preference pozitivní svobody oproti svobodě negativní však není úplně jednoznačná a může být ponechána k dalšímu zkoumání.

Předpoklady se tak v celku potvrdily, ačkoliv předpoklad, že Constantův text nese ideové prvky antického pojetí svobody, byl vyvrácen. Sporná je také pozitivní svoboda v Berlinově pojetí. V textu přítomna je a její váha pro autora je vidět, avšak Berlin ji spíše nepreferuje a raději vidí vyváženost negativní a pozitivní svobody. Také vidí problémy, které může zneužití pozitivní svobody

přinést. Pozitivní svoboda okolo sebe také nese spoustu otázek a proměnných, jejichž zodpovězení však není cílem této práce a může tak sloužit pro další výzkum. Neustálé zkoumání svobody je důležité, jelikož tento velice obsáhlý pojem je často špatně či účelně interpretován a jedinec si není rozsahu svých svobod vědom, a to ani v kontextu demokratického zřízení, které obsahuje jak svobodu negativní, tak i svobodu pozitivní.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Aristoteles (1996). *Etika Nikomachova* (Praha: Petr Rezek).

Aristoteles (1998). *Politika* (Praha: Petr Rezek).

Berlin I. (1999). *Čtyři eseje o svobodě* (Praha: Prostor).

Boaz D. (2002). *Liberalismus v teorii a politice* (Praha: Liberální institut).

Britannica (2018). Determinism. *Encyclopedia Britannica Online*. 20. 4. 2018 (<https://www.britannica.com/topic/determinism>, 20. 4. 2018).

Cabada L. - Kubát M. a kol. (2007). *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Carter I. (2016). Positive and Negative Liberty. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2. 8. 2016 (<https://plato.stanford.edu/entries/liberty-positive-negative/>, 19. 3. 2018).

Constant B. (1819). The Liberty of Ancients Compared with that of Moderns. *Earlymoderntexts.com* 2010 (<http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/constant1819.pdf>, 15. 2. 2018).

Foucault M. (2010). *Zrození biopolitiky* (Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Gray J. (1999). *Liberalismus* (Praha: Občanský Institut).

Hayek A. F. (1972). *Cesta do otroctví* (Chicago: University of Chicago).

- Hloušek V. – Kopeček L. a kol. (2007). *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie* (Brno: Mezinárodní politologický ústav).
- Hobbes T. (2009). *Leviathan* (Praha: Oikoymenh).
- Janata M. (2017). *Paradoxy Demokracie* (Praha: Malvern).
- Kis J. (1997). *Současná politická filozofie* (Praha: Oikoymenh).
- Kymlicka W. (2002). *Contemporary political philosophy: An introduction* (USA: Oxford University Press).
- Locke J. (1992). *Druhé pojednání o vládě* (Praha: Svoboda).
- Macedo S. (1990). *The politics of justification*. Sage journals 1. 6. 1990 (<https://doi.org/10.1177/0090591790018002006>, 29. 3. 2018).
- Meriquior J. G. (1991). *Liberalism: Old & New* (Boston: Twayne Publishers).
- Pettit P. (2008). *Made with words: Hobbes on language, mind and politics* (New Jersey: Princeton University Press).
- Platón (1993). *Ústava* (Praha: Svoboda).
- Riley J. (2001). Interpreting Berlin's Liberalism. *The American Political Science Review*. 1. 6. 2001 (<http://www.jstor.org/stable/3118121>, 19. 3. 2018).
- Rosůlek P. (2007). Politické ideologie. In: Cabada L. – Kubát. M. a kol. *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 122-149.
- Rousseau J. J. (1978). *Rozpravy* (Praha: Svoboda).
- Říchová B. (2012). *Úvod do současné politologie* (Praha: Portál).

Smith A. (2001). *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* (Praha: Liberální Institut).

Stankiewicz W. J. (1993). *Hledání politické filozofie: ideologie na sklonku dvacátého století* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Sullivan V. (2004). *Machiavelli, Hobbes, and the Formation of a Liberal Republicanism in England* (New York: Cambridge University Press).

Swift A. (2001). *Politická filozofie* (Praha: Portál s. r. o.).

Váně J. (2007). Soudobá debata o spravedlnosti. In: Rosůlek P. a kol. *Politická filozofie: Aktuální problémy* (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 130-157.

RESUMÉ

This bachelor's thesis has the aim to introduce the concept of liberty from two points of view. One through perspective of Benjamin Constant and his work *The Liberty of Ancients as Compared With That of Moderns* and the second view of Isaiah Berlin and his work named *Four essays on liberty*. The thesis consists of three parts. In the first part, which is analytical, concepts such as: equality, justice, authority and freedom are defined and explained from liberal and republican point of view. In the second part, both texts which are mentioned above are introduced and analysed. In the third part, texts are being compared through concepts from the analytical part and examined closely through concepts of positive and negative freedom as well as through ancient and modern concepts of freedom. Then it is put in comparison with concepts of liberal and republican political mind-sets for the goal to answer if it meets assumptions which were made at the beginning of the comparison.

Most of the assumptions were confirmed. Constant tends more to republican ideas as well as he is more in favour of negative liberty. He does not tend toward ancient concepts though. Berlin on the other hand tends to liberalism, he is in favour of modern concepts of freedom and his approach to positive liberty can be seen but is a little vague. This can serve to another research.